

ВІДГУК

**офіційного опонента Цветкової Ганни Георгіївни,
доктора педагогічних наук, професора, завідувача кафедри дошкільної
освіти Українського державного університету імені Михайла
Драгоманова на дисертаційне дослідження Іванчук Сабіни Айдинівни
«Теорія і практика професійної підготовки майбутніх вихователів до
формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку»,
подане на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за
спеціальностями 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та
13.00.08 – дошкільна педагогіка
01 Освіта / педагогіка**

Реалії розвитку України, вищої освіти, дошкільної освіти в умовах воєнного стану та відстоювання національно-культурної ідентичності українського народу вимагають інноваційного погляду та оновлення підходів до підготовки фахівці дошкільної освіти. Сучасна інноваційна педагогіка розглядає формування особистості як спосіб входження, вживання маленької людини в цілісне буття, у природну, духовно-культурну, пізнавальну та екологічну сферу. При цьому головним визнається формування цілісної особистості з інноваційним стилем мислення і життєвою компетентністю, досвідом екологічно доцільної поведінки здатної відповідальної свідомої життєдіяльності у природному доквіллі. Саме такий напрям дослідження обрала Іванчук Сабіна Айдинівна. Актуальність дослідження Іванчук С. А. визначається тим, що є запит суспільства на високопрофесійних фахівців дошкільної освіти, які мають високий рівень екологічної свідомості, сформовану систему еколого-етичних цінностей, високий рівень готовності до виховання екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як способу життєдіяльності в умовах сталого розвитку. Особливого значення, на думку автора дослідження, ця проблема набуває саме зараз, коли в умовах глобальної екологічної кризи відбувається поступова трансформація суспільної свідомості, перехід від «споживацько-прагматичного» ставлення до довкілля у бік активної діючої екогуманістичної позиції, здійснення природо-доцільної діяльності. Отже, проблематика дослідження має своєчасний та актуальний характер, підтверджується активною діяльністю міжнародних організацій, соціальним запитом, та розвитком освіти на сучасному етапі. Робота оригінальна за обраним аспектом, адже центром наукового інтересу її автора є обґрунтування теоретико-методологічних засад та експериментальна перевірка системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Дисертантка дійсно виконала науково й практично цінну працю з професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Дослідження комплексне і без сумніву актуальне, оскільки на сьогодні екологічно доцільна поведінка і відповідна термінологія не досліджувались у всіх можливих і важливих аспектах. У попередніх роботах науковців вивчалась екологічно-доцільна поведінка як наукова категорія, її психолого-педагогічна природа, сутнісні риси

(компоненти). Це роботи Г. Беленької, О. Білан, М. Гаврилюк, М. Гончарової-Горянської, Н. Горопаха, А. Колишкіної, О. Колонькової, О. Крюкової, В. Куценко, Н. Лисенко, Н. Миськової, З. Плохій, О. Пруцакової, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, І. Трубник, О. Шевчук тощо. Рецензована ж дисертація зовсім іншого змісту і спрямування: дисертантка підходить до теорії і практики професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку не формалізовано, а з ідеєю формування здатності суб'єкта до самовдосконалення і саморозвитку шляхом свідомого і активного присвоєння нового соціального досвіду; з ідеєю створення цілісної, упорядкованої, динамічної та відкритої системи професійної підготовки майбутніх вихователів, що у контексті загального освітнього процесу ЗВО передбачає модернізацію та осучаснення навчально-методичного забезпечення, цілеспрямовану інтеграцію аудиторної та позааудиторної діяльності, створення й підтримку еколого-розвивального середовища, використання інноваційних педагогічних технологій на засадах партнерства суб'єктів освітнього процесу і має спрямовуватися на розвиток і вдосконалення їхньої готовності до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку.

Іванчук С. А. вперше обґрунтовано концептуальні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; розроблено систему професійної підготовки у складі таких блоків – концептуально-цільовий, змістово-технологічний, оцінювально-результативний, визначено педагогічні умови її реалізації (забезпечення усталеної позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності, спрямованої на формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників; створення необхідного навчально-методичного забезпечення шляхом удосконалення та реалізації еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів, модернізації змісту педагогічних практик, упровадження постійно діючого семінару-практикуму з підготовки майбутніх вихователів до формування ЕДП дітей дошкільного віку; організація та підтримка синергійного та інноваційного еколого-освітнього середовища; здійснення партнерської взаємодії учасників освітнього процесу на рівні «суб'єкт-суб'єктних» стосунків в означеному сегменті професійної підготовки – «особистість (студент) – докільця – особистість (викладач)»; використання сучасних інноваційних форм, методів, засобів і технологій навчання, спрямованих на формування готовності до оволодіння теоретико-практичним досвідом формування ЕДП дітей-дошкільників); апробовано й експериментально перевірено її ефективність.

Дисертаційне дослідження Іванчук С. А. повністю самостійне і оригінальне. Відрізняється новизною і має теоретичне і практичне значення: уведено до наукового обігу поняття «система професійної підготовки майбутніх вихователів до виховання ЕДП дітей-дошкільників»; «готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку»; визначено та схарактеризовано компоненти (аксіологічний, когнітивний, поведінковий, особистісний), критерії (ціннісно-мотиваційний, інформаційно-

знаннєвий, діяльнісно-практичний, рефлексивно-оцінний), відповідні показники та рівні готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку (високий, середній, низький); уточнено: сутність основних дефініцій досліджуваної проблеми («екологічно доцільна поведінка»; «екологічно доцільна поведінка дітей дошкільного віку», «професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників»); закономірності й принципи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Важливо наголосити, що матеріал дисертаційного дослідження чітко, струнко побудований, відрізняється глибокою логікою, ґрунтовністю описів і також може слугувати джерельною базою для фахівців, що займаються проблемою формування екологічно доцільної поведінки. Аналіз роботи свідчить про глибоке проникнення автора Іванчук С. А. в проблематику та її обізнаність у питаннях закономірностей й принципів професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.

Робота має ретельно визначену структуру (вступ, чотири розділи основного змісту, висновки, список використаних джерел, додатки). Структурування роботи відповідає послідовності й логіці викладу аналітичного, методичного, педагогічного, інформаційного матеріалу. В роботі чітко визначено об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, його новизну, теоретичну і практичну значущість.

Авторці вдалося уникнути багатьох стереотипів в оформленні матеріалів дослідження, які часто бувають характерними для досліджень означеного напрямку. Іванчук С. А. опрацьовано величезну джерельну та джерелознавчу базу, яка містить понад 860 джерел. Обраний здобувачем напрям науково обґрунтований, умотивований і переконливо доводить необхідність і важливість проведеного дослідження у контексті проблеми професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку в закладах дошкільної освіти. Такий підхід значущий з огляду на сьогоднішні проблеми дошкільної освіти.

Перший розділ роботи «Формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як наукова проблема» містить докладний аналітичний огляд простору сучасного екологічного тезаурусу, в якому присутні: базова категорія «екологічно доцільна поведінка особистості», психолого-педагогічний статус вивідної категорії «екологічно доцільна поведінка дитини-дошкільника», схарактеризовано досвід її формування в освітньому процесі закладу дошкільної освіти. Дисертантка аргументовано доводить, що теорія екологічної освіти та виховання дітей дошкільного віку в наш час є первинним визначальним концептом неперервної екологічної освіти людини; дуже стрімко розвивається, має складну структуру та характеризується наявністю багатьох внутрішніх та зовнішніх зв'язків, еволюціонує в бік екоцентричної парадигми та парадигми сталого розвитку суспільства. У її складі поступово формується поняття

«екологічно доцільна поведінка дошкільника» як наукова категорія. Стиль теоретичного огляду характеризується стислістю, лаконічністю викладок, критичною оцінкою праць дослідників попереднього періоду. Протягом теоретичної частини дисертантка називає питання, які залишаються нерозв'язаними, таким чином, доходить до визначення свого особистого місця у дослідженні. Такий підхід до теоретичного осмислення проблеми свідчить про її наукову зрілість, спроможність співставляти факти.

Цінним, на наш погляд є те, що у першому розділі Іванчук С. А. запропонувала коментар базових дефініцій. Так, екологічно доцільну поведінку особистості дисертантка трактує як інтегроване багатовекторне утворення, оптимальне функціонування якого відбувається в цілісному відносно завершеному системному контексті соціоприродних взаємозв'язків «мета – мотив (потреба) – ставлення – поведінка (дії та вчинки) – результат». До сутнісних необхідних і взаємообумовлених характеристик екологічно доцільної поведінки як однієї з важливих категорій екологічного тезаурусу Іванчук С. А. вносить три важливих компоненти: інформаційний (когнітивний), ціннісно-мотиваційний, учинково-діяльнісний (практичний).

Через низку філософських, психологічних, педагогічних досліджень дисертантка вдало, логічно пояснює основні терміни дослідження, уточнює ознаки феномену «доцільність», «екологічна доцільність» і на цій основі дає визначення дефініціям «екологічно доцільна поведінка дитини-дошкільника» тощо, наголошуючи на поступовому формуванні у сучасній психолого-педагогічній науці поняття «екологічно доцільна поведінка дошкільника» як наукової категорії. Дисертантка розглядає останню, як свідому активність особистості у сфері гуманної взаємодії з природою, спрямовану на практичну реалізацію в діях і вчинках життєвих потреб, обумовлених моральними нормами та цінностями, особистісно значущими для дитини, які відповідають принципам життєдіяльності в умовах сталого розвитку і здійснюються в інтересах природного довкілля. Екологічна доцільність поведінки, як аргументовано доводить Іванчук С.А., є функційною характеристикою, що пов'язує мету та очікуваний екологічно цінний результат, визначає їх кореляційний зв'язок. До структури екологічно доцільної поведінки дошкільника Іванчук С.А. справедливо відносить інтегровану сукупність таких якісно-змістових необхідних та достатніх характеристик, як пізнавальний компонент, емоційно-ціннісний, діялісно-вчинковий та низку відповідних системоутворювальних елементів.

У Другому розділі дисертаційної роботи «Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку» надається дефінітивна характеристика таких понять, як «готовність», «готовність до професійної діяльності», «готовність до еколого-педагогічної діяльності», «компетентність», «екологічна компетентність», «еколого-педагогічна компетентність» у якості результату професійної підготовки, що дозволило дисертантці виявити їх системні взаємозв'язки і виокремити досліджуване поняття готовності до

формування екологічно доцільної поведінки дошкільників як актуальну самостійну наукову категорію. Іванчук С.А. трактує готовність майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку як професійно-особистісне цілісне інтегративне новоутворення, що характеризується наявністю сформованих (привласнених) мотиваційно-ціннісних диспозицій, когнітивно-інтелектуальних характеристик, поведінкових патернів і рефлексивно-оцінних дій, що виявляють себе в здатності суб'єкта професійної діяльності до ефективного формування означеного сегмента життєдіяльності дошкільників.

Третій розділ роботи присвячено розкриттю концептуальних засад професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку; теоретичному обґрунтуванню системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку та характеристиці педагогічних умов реалізації експериментальної системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку

Четвертий розділ роботи розкривають констатувальний і формувальний етапи дослідження. Розроблену систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників автор презентує як об'єктивну цілісність пов'язаних і упорядкованих між собою необхідних і достатніх компонентів (блоків), обумовлених метою її функціонування, що реалізується за певних педагогічних умов через розроблений змістовно-технологічний контент і забезпечує прогнозований рівень готовності студентів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти до формування екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників. У структурі експериментальної системи виокремлено концептуально-цільовий (засадничий) блок – сукупність мети і завдань професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно-доцільної поведінки дошкільників, методологічних засад, закономірностей та принципів організації освітнього процесу; змістово-технологічний (стрижневий) блок – навчально-методичне забезпечення процесу підготовки майбутніх педагогів дошкільної освіти до вказаного сегменту професійної діяльності; оптимальний і доцільний баланс використання традиційних та інноваційних форм, методів і технологій цілеспрямованої освітньої роботи та відповідні етапи її розгортання у створеному еколого-освітньому середовищі; оцінювально-результативний блок – компоненти і критерії готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку, показники, за якими здійснювалося вимірювання кожного компонента, рівні розвитку готовності та висновки щодо результативного підсумку ефективності експериментальної системи професійної підготовки; діагностичний інструментарій, за допомогою якого діагностувався рівень готовності студентів до виховання екологічно доцільної поведінки дітей-дошкільників, оцінювалася його динаміка.

Слід зазначити, що протягом роботи дисертантка вдало ілюструє письмові тези, власні доведення таблицями, діаграмами, схемами. Такий підхід свідчить про наукову зрілість автора, вміння узагальнювати, аналізувати і синтезувати наукову інформацію і представляти її схематично. Рівень виконання дисертаційної роботи дозволяє оцінити Іванчук С. А. як вдумливого, цілеспрямованого дослідника. Сабіна Айдинівна продемонструвала вміння використовувати різноманітні дослідницькі методи, вдало поєднувала теоретичні й емпіричні методи дослідження. Під час аналізу літературних джерел означеної проблематики забезпечила об'єктивну інтерпретацію педагогічних фактів. Вміло подавала та аналізувала терміни «екологічно доцільна поведінка»; «екологічно доцільна поведінка дітей дошкільного віку», «професійна підготовка майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дошкільників» та ін.. Дисертантка володіє індивідуально-творчими якостями, які дозволили їй проявити власну інтуїцію, оригінальність і своєрідність мислення на констатувальному і формувальному етапах дослідження.

Враховуючи, що майбутні вихователі недостатньо орієнтуються у сутності такого теоретичного конструкту, яким є екологічно доцільна поведінка дітей дошкільного віку з усіма її складниками, педагогічного супроводу процесу її формування за умови використання всього накопиченого сьогодні методичного і технологічного арсеналу освітніх засобів, дисертантка розробила систему професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку за дотримання таких педагогічних умов: забезпечення усталеної позитивної мотивації майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти до професійної діяльності; створення необхідного навчально-методичного забезпечення шляхом удосконалення та реалізації еколого-педагогічного потенціалу циклу фахових освітніх компонентів, упровадження постійно діючого семінару-практикуму «Підготовка майбутніх вихователів до формування ЕДП дітей дошкільного віку», модернізації еколого-педагогічного змісту педагогічних практик; організація та підтримка синергійного та інноваційного еколого-освітнього середовища; здійснення партнерської взаємодії учасників освітнього процесу на рівні «суб'єкт-суб'єктних» стосунків; використання сучасних інноваційних форм, методів, засобів, технологій навчання, спрямованих на формування готовності до оволодіння теоретико-практичним досвідом виховання ЕДП дітей.

Іванчук С. А. підтвердила належний рівень володіння методами статистичного аналізу. Як педагог-дослідник довела своє вміння не тільки збирати фактичний матеріал, а оперувати вмінням логічного співставлення кількісних даних, узагальнювати, знаходити закономірності у педагогічних явищах, застосувати методи математичної статистики для обробки даних експерименту. Переконаливо доведено, що під впливом спеціальної роботи відбулися значні зміни у кількісних і якісних показниках компонентів готовності здобувачів експериментальної і контрольної груп до формування екологічно доцільної поведінки. Дисертантка заявила про себе у виконаній праці як про

вдумливого і кваліфікованого науковця, дослідника, який володіє ґрунтовними педагогічними, психологічними і методичними знаннями, ерудицією, технікою, процедурами наукового аналізу і синтезу. Вміє побачити нові явища в досліджуваному об'єкті, обґрунтовано й усебічно їх витлумачити, систематизувати і класифікувати. Автором забезпечена об'єктивність, науковість і обґрунтованість суджень, міркувань. Дисертантка володіє науковим стилем викладу наукового матеріалу, висловлюється загалом гармонійно у стилістичному плані.

Разом з тим, поряд із загальною позитивною оцінкою роботи слід висловити деякі **зауваження та побажання**:

1. У роботі теоретичні засади дослідження ґрунтуються на сукупності концептуальних підходів, а саме: системного, синергетичного, особистісно-діяльнісного, аксіологічного, культурологічного, компетентнісного, середовищного і технологічного (Рис. 2.2). Проте, ці наукові підходи скоріше мають представляти методологічні засади дослідження про що наголошується на с. 198. Теоретичні засади потребують розглянути відповідні теорії, концепції, ідеї, які стосуються досліджуваної проблеми та аналізу базових понять. Останньому автором приділена необхідна увага. Бажано було б висвітлити акмеологічний підхід, оскільки процес професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку потребує не тільки осмислення, рефлексії цього феномену, а і мотивації для досягнення акмеологічних вершин протягом усього періоду подальшої професійної діяльності.
2. У ході наукового пошуку здобувач неодноразово зверталася до зарубіжних наукових джерел, частину з яких представлено у літературі (№792- №868). Ураховуючи це, необхідно було б більше уваги приділити аналізу теорії і закордонного досвіду формування готовності студентів до формування ЕДП дошкільників у зарубіжній педагогічній думці та зосередити більше уваги на міжнародному співробітництві України в галузі екологічної освіти, екологічної свідомості, екологічно доцільної поведінки.
3. Автору необхідно було б зробити пояснення в тексті дисертації щодо виокремлення саме таких взаємопов'язаних критеріїв готовності студентів до формування ЕДП дошкільників: ціннісно-мотиваційного, інформаційно-знанневого, діяльнісно-практичного, рефлексивно-оцінного.
4. На с. 253 автором виділено показники діяльнісно-практичного критерію готовності студентів до формування ЕДП дошкільників. З нашого погляду, до цих показників слід додати ще такий показник – здатність створювати педагогічні інновації в ракурсі формування екологічно-доцільно поведінки, які перетворюють освітній процес ЗДО.
5. Підрозділі 4.1. «Дослідження рівня готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку» присвячено дослідженню рівня сформованої готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки у дітей дошкільного віку. Підрозділ 4.2. має назву «Упровадження системи

професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку», отже присвячений практичній реалізації та розкриттю системи професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку. Але частину підрозділу присвячено подальшому аналізу результатів діагностики рівнів сформованості готовності майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку на констатувальному етапі дослідження (с.410-416). Вважаємо логічним та доцільним було б перенести цей матеріал до підрозділу 4.1., а в підрозділі 4.2. більш детально зупинитися на практичній реалізації системи.

6. На нашу думку, варто було б посилити аналітичність характеру якісних результатів експерименту; пояснити, чи простежувалася різниця залежно того, в якому закладі здійснювалася робота; наголосити на закономірностях, які були виявлені у процесі експерименту; дослідна робота значно виграла б при включенні яскравих життєвих прикладів, психологічного аналізу конкретних проблемно-пошукових ситуацій.

Однак висловлені зауваження і побажання стосуються часткових недоліків роботи і не знижують загальної цінності дослідження та не впливають на його загальну позитивну оцінку.

Опубліковані наукові роботи автора визнані науковою спільнотою і використані у теоретичній і практичній роботі. Публікації Іванчук С.А. в основному змісті відбивають основні результати, які захищаються в дисертації, за кількістю (31 публікації) і якістю відповідають діючим вимогам.

На підставі зазначеного вважаємо, що дисертація Іванчук С.А. «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх вихователів до формування екологічно доцільної поведінки дітей дошкільного віку» на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук є самостійним, завершеним дослідженням, відповідає паспорту спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та 13.00.08 – дошкільна педагогіка 01 Освіта / педагогіка, відповідає пп. 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 р. № 1197, що дає підстави для присудження С.А. Іванчук наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти та 13.00.08 – дошкільна педагогіка 01 Освіта / педагогіка.

**Доктор педагогічних наук,
професор, завідувач кафедри
дошкільної освіти
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова**

